

рентоздатна Україна на світовому ринку – мрія чи реальність? Наука та інновації. – 2007. – Т. 3. – № 6. – С. 99–101.

8. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 24.03.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

9. Миколок О.П., Прокопенко М.Д. Про український ринок «ідей» / О.П. Миколок, М.Д. Прокопенко // Інтернет-ви-

дання. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/tema-dnya-cuspilstvo/pro-ukrayinskiy-rinok-idey>. – Назва з екрану.

10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Держ. служба статистики України; відповід. І.В. Калачова. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.

УДК 347.42+347.32+468

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОРУЧИТЕЛЯ ЗА ДОГОВОРОМ ПОРУКИ

Бобуйок І.А., суддя
Малиновський районний суд м. Одеси

Стаття присвячена дослідженню особливостей обсягу відповідальності поручителя за договором поруки, які передбачені чинним цивільним законодавством України, а також судовій практиці розгляду цих спорів. На підставі проведеного аналізу чинного цивільного законодавства України, судової практики автором запропоноване власне бачення проблематики, а також шляхів усунення неоднорідності судової практики при застосуванні окремих норм цивільного законодавства України, яке регламентує обсяг відповідальності поручителя та підстави припинення договору поруки.

Ключові слова: забезпечення виконання зобов'язання, порука, відповідальність поручителя, солідарна відповідальність, припинення поруки, судова практика.

Статья посвящена исследованию особенностей объема ответственности поручителя по договору поруки, который предусмотрен действующим гражданским законодательством Украины, а также судебной практике рассмотрения этих споров. На основании проведенного анализа действующего гражданского законодательства Украины, судебной практики автором предложено собственное видение проблематики, а также путей устранения неоднородности судебной практики при применении отдельных норм гражданского законодательства Украины, регламентирующего объем ответственности поручителя и основания прекращения договора поручительства.

Ключевые слова: обеспечение выполнения обязательства, поручительство, ответственность поручителя, солидарная ответственность, прекращение поручительства, судебная практика.

Bobuyok I.A. SOME FEATURES OF LIABILITY OF GUARANTOR UNDER AGREEMENT BAIL

The article deals with scope of liability under contract of surety features bail, which is provided by civil legislation of Ukraine, as well as judicial practice of considering these disputes. Based on analysis of current civil legislation of Ukraine, judicial practice author suggested his own vision of problems, as well as ways of eliminating non-uniformity of judicial practice in application of certain provisions of civil legislation of Ukraine, which regulates amount of liability of guarantor and grounds for termination of contract of guarantee.

Key words: enforcement of obligations, surety, guarantor liability, joint and several liability, termination of guarantee, litigation.

Постановка проблеми. Ринкові відносини створюють не тільки нові можливості, але й збільшують економічні ризики для їх учасників, у тому числі для звичайного споживача банківських послуг. Масове укладання кредитних договорів протягом 2000–2008 років та наступне погіршення економічної ситуації в країні, втрата джерел прибутку, зростання курсу долара призвели до чергового загострення соціальних та правових питань, що виникають у зв'язку з розглядом справ про стягнення кредитної заборгованості, звернення стягнень на предмет іпотеки. Не випадково, що і судова практика в таких складних соціально-економічних умовах є неоднорідною, а механізми її стабілізації у вигляді перегляду судових рішень касаційного суду в порядку виключеного провадження працюють на повну потужність. Судова практика розгляду справ пов'язаних із відповідальністю поручителя за останні роки порушила перед теорією цивільного права та процесу декілька принципів питань щодо обсягів відповідальності поручителя, а також правильного оформлення судових рішень зі вказаної категорії справ.

Ступінь розробленості проблеми. Договір поруки був предметом дослідження дореволю-

ційних учених-цивілістів: Д.І. Мейера, Г.Ф. Шершеневича, В.Л. Сінайського. Крім того, питання правового регулювання поруки досліджувалися представниками сучасної науки цивільного права в Росії: М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, Є.А. Суханова, Н.А. Максимович, С.О. Тараканова та ін. В українській правовій науці порука вивчалася П.М. Федосєєвим, О.В. Михальнюк та ін. В останні роки з'явилися численні публікації в мережі Інтернет щодо зобов'язань із цього договору [1; 2]. Разом із тим питання про особливості обсягу відповідальності поручителя, особливо з огляду на позиції судових органів, що були висловлені в останні роки, не були предметом спеціального дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей обсягу відповідальності поручителя по кредитним зобов'язанням та судової практики застосування відповідних норм чинного цивільного законодавства при розгляді відповідних справ у суді.

Виклад основного матеріалу дослідження. При укладанні договору поруки кредитор по основному зобов'язанню отримує додаткового боржника, з якого він вправі стягнути належну йому заборгованість, якщо основний (голов-

ний) боржник з якої-небудь причини своєї зборгованості не погасив. Таким чином, договір поруки є одним із способів забезпечення іншого, раніше укладеного між іншими особами зобов'язання [3, с. 55]. На розповсюдження загальних положень про договір, передбачених ЦК України, зокрема в частині порядку його укладення, зміни і розірвання, зверталась увага в літературі [4, с. 128].

О.В. Михальнюк зазначає, що за договором поруки поручитель виконує чуже зобов'язання та (або) бере на себе чужу відповідальність у випадку вчинення цивільного правопорушення цією третьою особою – невиконання або неналежного виконання свого зобов'язання. Цим самим поручитель сприяє розвитку цивільно-правового обігу і заслуговує з точки зору законодавця на винагороду. Сам же поручитель правопорушення не вчиняє, у зв'язку з чим його не можна притягнути до відповідальності замість боржника. Тому юридичне підґрунтя для вживання терміну «відповідальність поручителя» на законодавчому рівні відсутнє [5, с. 90]. Характеризуючи договір поруки, І.О. Проценко говорить, що обсяг і характер відповідальності поручителя залежать від змісту договору поруки. У ньому повинні бути точно зазначені зобов'язання, за виконання якого поручитель ручається, і сума, у межах якої діє порука. Таким чином, порука – умовний правочин, за яким поручитель відповідає перед кредитором лише в разі порушення зобов'язання боржником та неможливості стягнути з нього борг. Тобто, якщо боржник, за якого поручився поручитель, не виконає свого зобов'язання, це повинен зробити сам поручитель [5, с. 108]. У цілому аналіз правового регулювання поруки показує, що змістом зобов'язань поручителя слід визнати належне виконання зобов'язань боржника в натурі, або якщо це неможливо, відшкодування кредитором усіх збитків (як прямих дійсних збиток, так і упущену вигоду), викликаних невиконанням або неналежним виконанням боржником своїх зобов'язань, а також сплату штрафних санкцій, застосованих як наслідок порушення зобов'язань боржником, і відшкодування судових витрат [6, с. 143].

Особливий інтерес викликають функції, які виконує порука стосовно основного зобов'язання. Можна говорити, принаймні, про дві функції – стимулюючу й компенсаційну. Стимулююча функція поруки проявляє себе тільки в тих випадках, коли боржник зацікавлений у довгостроковому співробітництві із кредитором, оскільки враження про платоспроможність боржника складається при здійсненні ним кількісного належного виконання основного зобов'язання. Тільки за цієї умови можна говорити про стимулюючу функцію поруки. Найчастіше боржник упевнений, що зобов'язання перед кредитором виконає поручитель при настанні факту невиконання. Поручитель, що виконав зобов'язання, набуває права кредитора за цим зобов'язанням у тому ж обсязі, в якому поручитель задовольнив вимогу кредитора. Реалізація компенсаційної функції в першу чергу забезпечується самостійним економічним становищем учасників договору поруки. Наявність компенсаційної властивості поруки визначено спеціальною властивістю цивільно-правового регулювання – майновими відносинами. Таким чином, порука виконує більшою мірою компенсаційну функцію, і лише в деяких випадках – стимулюю-

чу. Між тим, у зв'язку з виникненням численних спорів щодо виконання договорів поруки найбільш проблемною стала кваліфікація випадків припинення договору поруки, в тому числі окремих зобов'язків поручителя у випадках, передбачених ст. 559 ЦК України.

На сьогодні напрацьована значна судова практика застосування ст. 559 ЦК України, а Верховний Суд України (далі – ВСУ) неодноразово приймав постанови з приводу її неоднакового застосування судом касаційної інстанції. Черговою поворотною точкою в процесі узгодження теорії та практики застосування окремих норм чинного законодавства стала правова позиція, яка висловлена ВСУ в постанові від 29 жовтня 2014 року в справі № 6-169цс14, і хоча вона прямо не пов'язана з порукою, проте її застосування має такі наслідки. Так, ВСУ вказав, що оскільки умовами кредитного договору (графіком погашення кредиту) встановлені окремі самостійні зобов'язання, які деталізують зобов'язок боржника повернути весь борг частинами та встановлюють самостійну відповідальність за невиконання цього зобов'язку, то право кредитора вважається порушеним із моменту недотримання боржником строку погашення кожного чергового траншу, а відтак і початок перебігу позовної давності за кожний черговий платіж починається з моменту порушення строку його погашення. Таким чином, якщо за умовами договорів погашення кредиту та процентів повинно здійснюватися позичальниками частинами кожного місяця, у рахунок чого вносяться кошти, початок позовної давності для стягнення цих платежів необхідно обчислювати з моменту (місяця, дня) невиконання позичальниками кожного із цих зобов'язань. Не зупиняючись на тому, що вказана «новела», яка насправді не є новелою з позиції теорії цивільного права, викликала практичні труднощі в реалізації (оскільки дослідження вказаного аспекту виходить за межі обраної мети статті), зазначимо, що головною перешкодою в перерахунку всіх платежів, а особливо штрафних санкцій, залишається відсутність графіків платежів (оскільки вони, як правило, при укладанні «довгих» кредитів роздруковувалися стороні лише на три роки з моменту укладання договору) та відсутність спеціального програмного забезпечення в суді, яке наявне у банків, для того щоб здійснити перевірку банківських розрахунків. Щодо обраного предмета дослідження, то в судовій практиці виникло питання щодо солідарного зобов'язку поручителя і боржника у випадках, коли порука не припинилася, проте частина чергових прострочених платежів знаходиться поза межами 6-ти місячного строку в межах якого, виходячи з конструкції ст. 559 ЦК України, поручитель несе солідарну відповідальність із боржником.

На жаль, усвідомлення того, що більшість кредитних зобов'язань має складну структуру, тобто щодо кожного з чергових платежів не тільки може обраховуватися строк позовної давності, але строк протягом якого може бути висунута вимога до поручителя, почало формуватися лише протягом останнього року, зокрема, під впливом вказаної постанови ВСУ.

За загальним правилом перебіг загальної і спеціальної позовної давності починається з дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (ч. 1 ст. 261 ЦК України). Для обчислення позовної давності застосовуються

загальні положення про обчислення строків, що містяться у ст. ст. 252-255 ЦК України. При цьому початок перебігу позовної давності пов'язується не стільки зі строком дії (припинення дії) договору, як із певними моментами (фактами), які свідчать про порушення прав особи (ст. 261 ЦК України). За змістом цієї норми початок перебігу позовної давності співпадає з моментом виникнення у зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд. В обраному контексті дослідження слід виходити з того, що згідно з вимогами ч. 4 ст. 559 ЦК України порука припиняється після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки. Регулюючи правовідносини з припинення поруки у зв'язку із закінченням строку її чинності, частина четверта статті 559 ЦК України передбачає три випадки визначення строку дії поруки: протягом строку, встановленого договором поруки (перше речення частини четвертої статті 559 ЦК України); протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання, якщо кредитор не пред'явить вимоги до поручителя (друге речення частини четвертої статті 559 ЦК України); протягом одного року від дня укладення договору поруки (якщо строк основного зобов'язання не встановлено або встановлено моментом пред'явлення вимоги), якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя (третє речення частини четвертої статті 559 ЦК України).

Аналіз зазначеної норми права дає підстави для висновку про те, що строк дії поруки (будь-який із зазначених у частині четвертій статті 559 ЦК України не є строком захисту порушеного права, а є строком існування суб'єктивного права кредитора й суб'єктивного обов'язку поручителя, після закінчення якого вони припиняються. Отже, зі збігом цього строку (який є преклюзивним) жодних дій щодо реалізації свого права за договором поруки, зокрема й застосування судових заходів захисту свого права (шляхом пред'явлення позову), кредитор вчиняти не може.

З огляду на преклюзивний характер строку поруки й обумовлене цим припинення права кредитора на реалізацію даного виду забезпечення виконання зобов'язань застосоване в другому реченні частини четвертої статті 559 ЦК України словосполучення «пред'явлення вимоги» до поручителя протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання як умови чинності поруки слід розуміти як пред'явлення кредитором у встановленому законом порядку протягом зазначеного строку саме позовної, а не будь-якої іншої вимоги до поручителя.

При цьому зазначене положення не виключає можливості пред'явлення кредитором до поручителя іншої письмової вимоги про погашення заборгованості за боржника, однак і в такому разі кредитор може звернутися з такою вимогою до суду протягом шести місяців від

дня настання строку виконання основного зобов'язання.

Отже, виходячи з положень другого речення частини четвертої статті 559 ЦК України, слід дійти висновку про те, що вимогу до поручителя про виконання ним солідарного з боржником зобов'язання за договором повинно бути пред'явлено у судовому порядку в межах строку дії поруки, тобто впродовж шести місяців із моменту настання строку погашення чергового платежу за основним зобов'язанням (якщо умовами договору передбачено погашення кредиту періодичними платежами), або із дня, встановленого кредитором для дострокового погашення кредиту в порядку реалізації ним свого права, передбаченого частиною другою статті 1050 ЦК України, або із дня настання строку виконання основного зобов'язання (у разі, якщо кредит повинен бути погашений одноразовим платежем). Таким чином, закінчення строку, встановленого договором поруки, так само як сплив шести місяців від дня настання строку виконання зобов'язання (у тому числі чергового) або одного року від дня укладення договору поруки, якщо строк основного зобов'язання не встановлений, припиняє поруку за умови (у відповідній частині), що кредитор протягом строку дії поруки не звернувся з позовом до поручителя. Відповідно, оскільки в більшості випадків кредитори використали право на дострокове стягнення боргу (в межах трирічного строку позовної давності), проте з моменту першого несплатежу основного боржника минуло більше 6 місяців (так само в більшості випадків не встановлено кінцевого строку дії договору поруки), то слід констатувати припинення обов'язку поручителя щодо такого роду платежів. При цьому використання свого права на дострокове стягнення не реанімує втраченого права вимоги до боржника. В такому випадку виникає питання, чи залишається при такій «частковій» відповідальності солідарна ознака, а крім того, яким чином в одному рішенні проводити стягнення як в частині, що зберегла «солідарний» обов'язок, так і в частині, яка його втратила. З нашої точки зору, солідарний обов'язок продовжує існувати у боржника та поручителя в частині прострочених платежів (у межах вказаного вище 6-місячного строку до моменту звернення до суду), а також щодо платежів, строк яких було змінено в зв'язку з використанням права на дострокове стягнення. Резолютивна частина рішення суду в таких випадках включає дві частини, перша з яких включає солідарне стягнення з конкретизацією складових боргу з боржника та поручителя, а друга частина – це власне стягнення з боржника боргу, за який вже поручитель не несе відповідальності.

Висновки. Проведене дослідження на даному його етапі дозволяє стверджувати, що порука в кредитних зобов'язаннях існує не як цілісний обов'язок щодо всієї суми боргу, яка була забезпечена, а як зобов'язання щодо кожного з щомісячних платежів, щодо якого існування обов'язку поручителя обраховується для кожного окремо в порядку або встановленому договором, або законом. Реалізація права на дострокове стягнення не впливає на факт припинення поруки щодо окремих із платежів, що знаходяться за межами 6-місячного строку, встановленого законом. Рішення суду в таких випадках повинно включати дві частини: солідарне стягнення в частині платежів, щодо яких

порука не припинилася, та стягнення боргу тільки з боржника, де порука вже припинилася.

Розуміючи дискусійність наведеної позиції, автор сподівається, що широке наукове обговорення висвітленого аспекту проблематики науковцями буде сприяти формуванню розуміння серед суддів складності правової природи цих відносин та єдиної судової практики розгляду вказаної категорії справ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Киценко Олександр. Договір поруки: юридична суть, фінансовий та податковий аспекти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpr.in.ua/ua/articles/id-6>.

2. Дмитро Гутгарц. Договір поруки: предмет, права та обов'язки сторін, умови припинення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.prostopravo.com.ua/finansi/>

statti/dogovir_poruki_predmet_prava_ta_obov_yazki_storin_umovi_pripinennya.

3. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: [текст]: [навчальний посібник]. – К., Юрінком Інтер, 1999. – 560 с.

4. Федосеев П.М. Институт поручительства по римскому праву и его рецепция в гражданском праве Украины: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / П.М. Федосеев. – Одеса, 2002. – 195 с.

5. Михальнюк О.В. Порука у цивільному праві: теорія та практика [текст]: [монографія] / О.В. Михальнюк. – К.: КНТ, 2008. – 268 с.

6. Проценко І.О. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація. – Дис. канд. юрид. наук. 12.00.03. – Харків, 2007. – 199 с.

7. Шакиров Р.Р. Обеспечение исполнения кредитного обязательства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Москва: РДБ, 2007. – 143 с.

УДК 349.2

ГАРАНТІЇ ПРАВА СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Бориченко К.В., к. ю. н.,
асистент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню гарантій права сімей із дітьми на соціальний захист. На основі вивчення наукових напрацювань надано визначення гарантій права сімей із дітьми на соціальний захист, здійснена їх класифікація. У статті проводиться характеристика конституційних гарантій права сімей із дітьми на соціальний захист.

Ключові слова: соціальний захист, сім'я із дітьми, гарантії права сімей із дітьми на соціальний захист.

Статья посвящена исследованию гарантий права семей с детьми на социальную защиту. На основании изучения научных трудов ученых определено понятие гарантий права семей с детьми на социальную защиту, проведена их классификация. В статье осуществлена характеристика конституционных гарантий права семей с детьми на социальную защиту.

Ключевые слова: социальная защита, семья с детьми, гарантии права семей с детьми на социальную защиту.

Borichenko K.V. GUARANTEES OF RIGHT ON SOCIAL PROTECTION OF FAMILIES WITH CHILDREN

The guarantees of right on social protection of families with children are investigated in article. On basis of scientific developments definition of guarantees of rights on social protection of families with children and also their classification are given. The description of constitutional guarantees of rights of families with children on social protection is conducted in research.

Key words: social protection, family with children, guarantees of right on social protection of families with children.

Постановка проблеми. У міжнародних актах сім'я визнається природним і основним осередком суспільства, якому повинні надаватися якнайширші охорона і сприяння, особливо у період формування і допоки вона відповідає за виховання і утримання неповнолітніх дітей. Стаття 51 Конституції України закріплює обов'язок держави щодо охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства.

Однак практика реалізації цих положень у нашій державі є неоднозначною та суперечливою. Все більше сімей із дітьми визнаються малозабезпеченими, збільшується кількість родин, у яких діти виховуються одним із батьків, рівень захворюваності серед дітей тривалий час не вдається знизити. Саме на подолання несприятливих наслідків, спричинених малозабезпеченістю, хворобою, вихованням дитини одним із батьків та іншими соціальними ризиками, спрямований соціальний захист сімей із дітьми.

Однак за сучасної економічної та соціально-політичної ситуації в країні мало лише за-

кріплення права сімей із дітьми на соціальний захист. Важливого значення набувають гарантії його реалізації.

Ступінь розробленості проблеми. У теорії права соціального забезпечення питанням юридичних гарантій права на соціальний захист присвячені наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, Л.В. Кулачок, В.М. Литвиненко, А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, В.Д. Пилипенко, В.А. Рудик, С.М. Синчук, І.М. Сирота та ін. Втім у роботах зазначених науковців досліджуються або правові аспекти юридичних гарантій права на соціальний захист у цілому, або лише юридичні гарантії права на окремі види соціального захисту.

У зв'язку з цим метою статті є комплексне дослідження гарантій права сімей із дітьми на соціальний захист з урахуванням особливостей останнього.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розкрити зміст юридичних гарантій права сімей